

znania im w ten sposób uprzywilejowanego statusu, pod warunkiem że takie wyłączenie jest należycie uzasadnione na podstawie prawa krajowego.

Komentarz do wyroku TSUE

Zakres Dyrektywy

Dla uporządkowania wyводу w pierwszej kolejności należy odnieść się do zakresu Dyrektywy w kontekście instytucji umorzenia długów (*discharge of debt*), a więc do materii rozważanej przez Trybunał w glosowanym orzeczeniu. Do czasu przyjęcia Dyrektywy umorzenie długów osób fizycznych (konsumentów i przedsiębiorców) było wyłącznie kwestią prawa krajowego każdego państwa członkowskiego Unii Europejskiej (Jokubauskas, 2023, s. 64–75). Dopiero Dyrektywa nakazała państwom członkowskim zapewnić, aby niewypłacalni przedsiębiorcy mieli dostęp do co najmniej jednego rodzaju postępowania, które może prowadzić do całkowitego umorzenia długów (art. 20 ust. 1 Dyrektywy). Zasada ta może być, choć nie jest to obowiązek, rozciągnięta także na osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej⁴ (tzw. upadłość konsumencka⁵). Procedura umorzenia długów nie powinna obciążać niewypłacalnego dłużnika ponad niezbędną potrzebę, wobec czego przyjęto, że czas oczekiwania na całkowite umorzenie długów nie powinien być dłuższy niż trzy lata od wszczęcia postępowania oddłużeniowego (art. 21 ust. 1 Dyrektywy). Jak już wskazano powyżej w części streszczającej wyrok TSUE, zasada całkowitego umorzenia długów nie ma charakteru absolutnego (art. 24 ust. 3 Dyrektywy). Państwa członkowskie mogą bowiem w procesie harmonizacji prawa wyłączyć spod zasady umorzenia niektóre kategorie długów, pod warunkiem jednak, że wyłączenia takie będą „należycie uzasadnione”. Prawodawca unijny wskazał, że odstępstwa od zasady oddłużenia w szczególności mogą dotyczyć następujących kategorii długów: 1) zabezpieczonych rzeczowo, 2) wynikających z sankcji karnych lub w związku z nimi, 3) wynikających z odpowiedzialności deliktowej, 4) alimentacyjnych, 5) kosztów postępowania oddłużeniowego i innych długów powstałych po złożeniu wniosku o wszczęcie takiego postępowania lub po jego wszczęciu.

Brak dostatecznego uzasadnienia stanowiska Trybunału

Przechodząc do analizy treści wyroku, niewątpliwie należy zgodzić się z TSUE, że zawarty w art. 23 ust. 4 Dyrektywy katalog wyłączeń spod zasady umorzenia długów ma charakter otwarty⁶. Prowadzą do tego wyniki zastosowania dyrektyw wykładni literalnej, skoro prawodawca posługuje się w odniesieniu do możliwych wyłączeń zwrotem „na przykład kategorie długów takie jak”⁷. Niemniej, jest to nadal wyjątek od zasady całkowitego zwolnienia z długów, dlatego powinien być wykładany ściśle, zwłaszcza jeśli odstępstwo

od zasady zwolnienia z długów nie donosi się do szczególnych wierzytelności wymienionych w katalogu z art. 23 ust. 4 lit. a–f. O nakazie ścisłej interpretacji świadczy dodatkowe zastrzeżenie zawarte w tym przepisie, a mianowicie, że wyłączenie spod zasady umorzenia długów musi być na gruncie prawa krajowego należycie uzasadnione, na co zresztą słusznie zwrócił uwagę sam Trybunał, lecz myśli tej nie rozwinął w kontekście celów Dyrektywy.

Poprzez „należyte uzasadnienie” rozumieć należy oparcie się przez prawodawcę krajowego na takim systemie wartości, który w warunkach kolizji dwóch prawnie chronionych dóbr nakazuje przyznać mocniejszą ochronę jednemu z nich. Na przykład, jeżeli silniejszą ochronę należy przyznać Skarbowi Państwa z tytułu wierzytelności publiczno-prawnych aniżeli jednostce w kontekście jej prawa do oddłużenia, rozumianego jako prawo do drugiej szansy, to taka preferencja wartości wymaga precyzyjnego uzasadnienia. Przede wszystkim należytego uzasadnienia wymaga, dla czego inne chronione wartości są na tyle istotne ze społecznego lub jednostkowego punktu widzenia, że dopuszczalna czy wręcz konieczna (aksjologicznie pożądana) staje się rezygnacja z osiągnięcia celu Dyrektywy w najszerszym możliwym zakresie⁸. Uzasadnienie to powinno także odnosić się do szerszego kontekstu europejskiego, a mianowicie, że już od wielu lat w większości państw członkowskich Unii Europejskiej zaobserwować można trend, zgodnie z którym zwolnienie z długów obejmuje należności podatkowe, w tym także te z zakończonej niepowodzeniem działalności gospodarczej (Reifner i in., 2010, s. 282–283; Michalak-Abram, 2018, s. 184–186 i 275), a więc szerokie umorzenie długów współcześnie wykracza poza ramy tzw. upadłości konsumenckiej⁹. Wskazuje się, że należy dążyć do równego traktowania wierzycieli publiczno-prawnych i prywatno-prawnych, przeto zaległości podatkowe i wierzytelności z tytułu zabezpieczenia społecznego nie powinny być zaspokajane w pierwszej kolejności przed innymi zobowiązaniami (Michalak-Abram, 2018, s. 244).

I właśnie w tym (tj. braku uzasadnienia przyjętego stanowiska) tkwi mankament orzeczenia trybunalskiego. TSUE w ogóle nie zważył wartości, podstaw aksjologicznych, jakie stoją za unijną ideą umorzenia długów wobec uczciwych przedsiębiorców¹⁰, którzy popadli w stan niewypłacalności lub nadmiernego zadłużenia, a w konsekwencji nie określił choćby minimalnych standardów należytego uzasadnienia odstępstwa od prymatu oddłużenia w rozumieniu art. 23 ust. 4 Dyrektywy. Europejska polityka drugiej szansy, oparta na regule *earned start*, polega na tym, że prawo do oddłużenia przysługuje co do zasady tylko „zasłużonym” dłużnikom, a nie każdemu niewypłacalnemu¹¹. Dano temu normatywny wyraz w preambule do Dyrektywy. W motywie pierwszym preambuły wskazano m.in., że celem Dyrektywy jest zapewnienie, by „uczciwi niewypłacalni lub nadmiernie zadłużeni przedsiębiorcy mogli korzystać z całkowitego umorzenia długów po upływie rozsądnego terminu, umożliwiając im w ten sposób skorzystanie z drugiej szansy”. W związku z powyższym dopiero prawidłowe odkodowanie tak rozumianych celów postępowań oddłużeniowych i zważenie wartości, które leżą u źródeł rozwiązań przyjętych w Dyrekty-

wie, daje podstawę do oceny, czy wartości te zasługują na niższą ochronę prawną aniżeli inne chronione przez prawodawcę stany faktyczne i społeczne (np. stabilność systemu podatkowego, ochrona osób uprawnionych z tytułu wierzytelności alimentacyjnych, ochrona majątkowa ofiar przestępstw czy umyślnych czynów deliktowych). W literaturze słusznie zauważa się, że unijne regulacje oddłużeniowe co do zasady powinny obejmować wszystkie długi powstałe przed wszczęciem postępowania upadłościowego. Wyjątkiem są wierzytelności, które podlegają wzmocnionej ochronie z uwagi na szczególne, aksjologiczne znaczenie w systemie prawa (Michalak-Abram, 2018, s. 242–243), w tym z uwagi na naganne zachowania dłużnika, które są rażąco sprzeczne z porządkiem prawnym i zazwyczaj nie stanowią przyczyny jego niewypłacalności (Tereszkiewicz, 2008, s. 267). Tych rozważań w orzeczeniu Trybunału niestety w ogóle zabrakło, poza – w zasadzie irrelevantnym dla prawidłowej wykładni art. 23 ust. 4 Dyrektywy – stwierdzeniem, że system podatkowy i system zabezpieczenia społecznego pełnią istotną rolę z perspektywy zaspokajania potrzeb finansowych państwa i sprawiedliwej redystrybucji dóbr. Nie idzie bowiem o to, że systemy te – co oczywiste – pełnią bardzo istotną rolę z perspektywy każdego współczesnego państwa i społeczeństwa, ale o ewentualne wykazanie (czego w wyroku TSUE zabrakło), że instytucja oddłużenia w kontekście wartości wynikających z zasady windykacji zaległości publicznoprawnych w żaden sposób ochrony interesu publicznego nie wspiera (a nawet osłabia go), z kolei „darowanie długów” samo w sobie nie jest na tyle istotną wartością (indywidualną i społeczną), by miało mieć pierwszeństwo przed stabilnością finansów publicznych i systemem zabezpieczenia społecznego. Niewystarczające jest również stwierdzenie przez Trybunał, że „wierzytelności instytucji publicznych nie znajdują się z punktu widzenia odzyskiwania odnośnych wierzytelności w sytuacji porównywalnej do wierzytelności sektora handlowego lub prywatnego”. W należyтым uzasadnieniu wyjątku z art. 23 ust. 4 Dyrektywy nie chodzi bowiem tylko o rozstrzygnięcie konkurencji roszczeń przysługujących poszczególnym grupom wierzycieli (prywatnoprawnym lub publicznoprawnym) niewypłacalnego dłużnika i racje leżące u podstaw ich różnego traktowania na gruncie prawnym, lecz przede wszystkim o ocenę poziomu ochrony tych roszczeń w kontekście ochrony prawa uczciwego dłużnika do całkowitego oddłużenia¹².

Reasumując, wyrok TSUE nie zasługuje na aprobatę z uwagi na brak uzasadnienia racji, które legły u podstaw przyjętego rozstrzygnięcia. Trybunał w istocie uchylił się od oceny, jak powinny wyglądać standardy prawidłowej implementacji Dyrektywy w kontekście należytego uzasadnienia wyjątków od zasady umorzenia długów, a wobec tego wyrokowi nie można przypisać waloru uniwersalnej wskazówki co do zasad wykładni art. 23 ust. 4 Dyrektywy, a w konsekwencji pożądanego kierunku harmonizacji prawa krajowego z porządkiem unijnym. W związku z tym orzeczenie nie może być traktowane jako źródło uniwersalnej zasady, że w każdym państwie członkowskim Unii Europejskiej wierzytelności podatkowe i wierzytelności z tytułu zabezpieczenia społecznego, z uwagi na ich publicznoprawny charakter,

mogą być w procesie harmonizacji prawa zakwalifikowane jako niepodlegające umorzeniu w postępowaniu oddłużeniowym przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną.

Charakter zobowiązań publicznoprawnych w kontekście wyjątku z art. 23 ust. 4 Dyrektywy

Celem niniejszej glosy nie jest ocena, czy w stanie faktycznym i prawnym, który legł u podstaw orzeczenia, należało uznać, że wierzytelności publicznoprawne (w szczególności podatki i składki na zabezpieczenie społeczne) podlegają umorzeniu w ramach postępowań oddłużeniowych wszczynanych wobec niewypłacanych dłużników. To wymagałoby pogłębionej znajomości prawa portugalskiego, w tym lokalnego prawa podatkowego, a taka analiza jest poza zakresem niniejszego opracowania. Można jednak poczynić pewne uwagi natury ogólnej, które mogą być wskazówką do oceny rozwiązań przyjętych w innych państwach członkowskich UE, biorąc pod uwagę, że wierzytelności publicznoprawne występują w większości postępowań upadłościowych przedsiębiorców.

Zasada umorzenia długów w możliwie najszerszym zakresie wpisuje się w cel Dyrektywy, co wynika z samej preambuły (motywy: 1, 73–79) i jej przepisów (art. 20). Wydaje się, że reguła ta obejmuje także wierzytelności publicznoprawne, w tym z tytułu podatków i składek na zabezpieczenie społeczne. Trzeba bowiem pamiętać, że to państwo członkowskie UE (częściowo autonomicznie¹³, a częściowo wskutek działań harmonizujących ze strony Unii Europejskiej) wyposaża jednostkę w uprawnienie (kiedyś postrzegane jako dobrodziejstwo/przywilej¹⁴) do żądania, by to państwo umożliwiło jednostce (uczciwemu przedsiębiorcy) oddłużenie, a w konsekwencji powrót do normalnego funkcjonowania jako członek społeczeństwa. Jak wskazano, uprawnienie to w najnowszej literaturze (np. na gruncie polskiego prawa oddłużeniowego¹⁵) uznaje się za roszczenie o oddłużenie skierowane wobec państwa, będące elementem szerszego pojęcia w postaci „publicznego prawa podmiotowego” (Mrówczyński, 2024, s. 52). Jeżeli więc z jednej strony państwo wyposaża jednostkę w publiczne prawo do żądania oddłużenia (w tym kosztem praw majątkowych przysługujących innym jednostkom), to z drugiej strony zadłużenie względem tego samego podmiotu (państwa-prawodawcy) nie powinny tego prawa unicestwiać lub osłabiać, jeśli za takim rozwiązaniem nie przemawiają szczególne (wyższego rzędu) względy. Nie można w rozważaniach aksjologicznych na temat instytucji oddłużenia zapominać, że spełnia ona także cel publiczny, wpisuje się w szerszy kontekst społeczny i gospodarczy. Konsekwencją oddłużenia ma być powrót dłużnika do niezakłóconego funkcjonowania w społeczeństwie, w tym jego ponowna aktywizacja zawodowa lub gospodarcza. Aksjologicznym uzasadnieniem procedur oddłużeniowych nie jest więc tylko dobro indywidualne jednostki, mające swoje silne zakotwiczenie w godności ludzkiej¹⁶, ale również tworzą je racje utilitarne, ogólnospołeczne. Postępowania oddłużeniowe są prowadzone w interesie publicznym, ponieważ ich efekt zmniejsza koszty, w tym finansowe,

pośrednio obciążające każdego obywatela. Jak wykazano w naukach socjologicznych, problem nadmiernego zadłużenia negatywnie wpływa nie tylko na konsumpcję, ale odbija się także na zdrowiu psychicznym i fizycznym osób zadłużonych i ich rodzin, a w dalszej kolejności powoduje wykluczenie społeczne (Świecka, 2009, s. 141–143). To wszystko z kolei prowadzi do dodatkowych obciążeń po stronie finansów publicznych (z jednej strony dodatkowe koszty opieki socjalnej i zdrowotnej, a z drugiej – brak wpływów z tytułu obciążeń fiskalnych osoby potencjalnie mogącej zarobkować i uczestniczyć w wymianie towarów i usług). Słusznie więc dostrzeżono w literaturze, że oddłużenie ma wspierać politykę powrotu dłużnika do aktywności społecznej oraz zawodowej lub gospodarczej, a w konsekwencji pozytywnie wpływać na system podatkowy i system zabezpieczeń społecznych (Kilborn, 2009, s. 313; Michalak-Abram, 2018, s. 213). Osoba oddłużona ponownie zyskuje motywację do aktywności społecznej, w tym zarabia zgodnie ze swoimi możliwościami, wskutek czego odprowadza podatki, składki na zabezpieczenie społeczne, wspiera konsumpcję itd. Trzeba więc podzielić tezę, że utrzymywanie osób niewypłacalnych w stanie permanentnego zadłużenia nie gwarantuje jednej z podstawowych zasad sprawiedliwego porządku prawnego – bezpieczeństwa prawnego społeczeństwa (Hrycaj, 2018, s. 287). Jak słusznie zauważa A. Hrycaj, na tle instytucji oddłużenia, wśród konkurencyjnych wartości pojawia się bezpieczeństwo prawne w dwóch aspektach – bezpieczeństwa prawnego jednostek oraz bezpieczeństwa prawnego społeczeństwa; w takiej sytuacji przyjęcie regulacji, które po spełnieniu określonych warunków umożliwią osobie nadmiernie zadłużonej umorzenie jej zobowiązań, jest wyrazem dążenia do zapewnienia bezpieczeństwa prawnego społeczeństwa (Hrycaj, 2018, s. 287)¹⁷. Przy tak rozumianym celu postępowań oddłużeniowych i ich efekcie społeczno-gospodarczym trudno uznać za słuszną tezę, że wartością wyżej preferowaną jest funkcja windykacyjna zaległości publicznoprawnych aniżeli umożliwienie jednostce (obywatelowi) oddłużenia, co w efekcie może się przełożyć na regulowanie podatków i innych danin publicznych będących konsekwencją wznowionej aktywności społecznej, zawodowej i gospodarczej. Przyjęty więc na tle orzeczenia TSUE system preferencji z jednej strony nie pozwala oddłużyć niewypłacalnej osoby na poziomie wskazanym w Dyrektywie (art. 20), wskutek czego narusza szereg praw przysługujących jednostce, w tym pogłębia jej wykluczenie społeczne, a z drugiej – nie polepsza sytuacji majątkowej Skarbu Państwa. Mowa tu o sytuacji majątkowej Skarbu Państwa w ujęciu szerszym, tj. nie zminimalizuje kosztów społecznych wynikających ze zjawiska nadmiernego zadłużenia, lecz je zwiększy, jak i węższym – nie wspiera polityki fiskalnej państwa, gdyż windykacja względem osoby pozbawionej majątku i nierzadko wykluczonej społecznie nie może być efektywna. Trudno więc zasadnie argumentować, że wyłączenie wierzytelności z tytułu podatków i zabezpieczenia społecznego spod zasady umorzenia długów i przyznanie im w ten sposób uprzywilejowanego statusu spełnia warunek należytego uzasadnienia w rozumieniu art. 23 ust. 4 Dyrektywy.

Reasumując, konkluzja przyjęta przez TSUE wydaje się błędna na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, w ogóle nie uwzględnia wartości stojących za umorzeniem długów z perspektywy osoby nadmiernie zadłużonej; podstawowy mankament argumentacyjny wyroku sprowadza się więc do braku zważenia przeciwstawnych racji i skupienie się wyłącznie na aspekcie ochrony Skarbu Państwa. Po drugie, konkluzja przyjęta przez Trybunał tylko pozornie wzmacnia ochronę interesu publicznego, albowiem wyłączenie należności publicznoprawnych spod umorzenia nie gwarantuje ich efektywnej windykacji, zwłaszcza że po zakończonej upadłości dłużnik nie posiada majątku. Po trzecie, wyrok nie uwzględnia skutków społecznych, w tym finansowych, nadmiernego zadłużenia w kontekście wyważenia interesu publicznego. Przyjęte rozstrzygnięcie narusza więc zasadę proporcjonalności, wspierając tylko pozornie ochronę interesu publicznego, podczas gdy w istocie nie wzmacnia stabilności systemu podatkowego i zabezpieczenia społecznego, gdyż uniemożliwia członkom społeczeństwa powrót do pełnej aktywności zawodowej lub gospodarczej, plasując ich tym samym bardziej w roli „biorców” pomocy publicznej (socjalnej) niż aktywnie finansujących system podatkowy i socjalny. W tym stanie rzeczy nie sposób przyjąć, że zakaz umorzenia zobowiązań publicznoprawnych mieści się w granicach wyjątku od zasady pełnego oddłużenia (*full discharge of debt*) jako elementu unijnej polityki drugiej szansy (*second chance policy*).

Inne (proporcjonalne) środki ochrony należności publicznoprawnych

Warto także odnieść się do wspomnianej już zasady proporcjonalności¹⁸, rozumianej jako skierowany pod adresem państwa nakaz takiego działania (na etapie tworzenia i stosowania prawa), które polega na użyciu środków adekwatnych do zamierzonego celu przy minimalizacji kosztów społecznych i jednostkowych. Jak powyżej wykazano, brak jest uzasadnienia, by długi publiczne korzystały z absolutnego pierwszeństwa i w ten sposób uniemożliwiały realizację celu Dyrektywy w postaci całkowitego umorzenia. Uszło jednak uwadze Trybunału¹⁹, że Dyrektywa pozwala nie tylko wyłączyć niektóre kategorie długów spod umorzenia (uprzywilejowanie absolutne), ale także daje państwom członkowskim w procesie transpozycji możliwość uprzywilejowania pewnych kategorii wierzytelności w inny sposób, zarazem nie niwecząc celu, jakim jest oddłużenie (uprzywilejowanie ograniczone). Przepis zezwala bowiem na to, by „ograniczyć dostęp do umorzenia długów lub ustanowić dłuższy okres wymagany dla uzyskania umorzenia długów” (art. 23 ust. 4 Dyrektywy).

Jeśli więc przyjąć za słuszną tezę, że wierzytelności publicznoprawne, w tym zwłaszcza składki na zabezpieczenie społeczne, wymagają wzmocnionej ochrony w razie niewypłacalności ich płatnika, nawet kosztem idei oddłużenia, to należy poszukiwać rozwiązań, które pogodzą lub przynajmniej częściowo zrównoważą racje stojące za każdą z tych wartości. Rozwiązaniem takim może być np. dłuższy plan spłaty w odniesieniu do uprzywilejowanej kategorii wierzy-

telności. W takim przypadku zgodnie z Dyrektywą sąd (lub inny właściwy organ krajowy²⁰) ustalałby podstawowy plan spłaty wierzycieli na okres do trzech lat (art. 21), a dla wierzytelności uprzywilejowanych (np. z tytułu zabezpieczenia społecznego) na okres odpowiednio dłuższy (art. 23 ust. 4). Takie rozwiązanie z jednej strony pozwoliłoby ochronić interes fiskalny państwa, a z drugiej nie zniweczyłoby polityki drugiej szansy, ponieważ dłużnik nadal byłby zobowiązany spłacać zaległe długi publicznoprawne, ale w sposób adekwatny do jego możliwości zarobkowych i majątkowych, w tym bez ryzyka nieograniczonej egzekucji. Innym z kolei rozwiązaniem, wpisującym się w ramy prawne wyjątku z art. 23 ust. 4 Dyrektywy, może być całkowite lub częściowe uprzywilejowanie wierzytelności z tytułu zabezpieczenia społecznego względem pozostałych należności. Takie rozwiązanie przyjęto na przykład w polskim prawie upadłościowym²¹. A mianowicie, przypadające za trzy ostatnie lata przed ogłoszeniem upadłości należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne są zaspokajane w postępowaniu upadłościowym w kategorii pierwszej (art. 342 ust. 1 pkt 2 p.u.). To oznacza, że jeśli majątek niewypłacalnego dłużnika (masa upadłości) nie wystarczy na ich pokrycie, w planie spłaty będą zaspokajane w pierwszej kolejności, w tym przed podatkami i zobowiązaniami handlowymi (art. 370a ust. 9 w zw. z art. 344 p.u.). Mankamentem takiego rozwiązania jest jednak częściowe ograniczenie funkcji windykacyjnej prawa upadłościowego w odniesieniu do należności niemających publicznoprawnego charakteru.

Podsumowanie

Wyrok TSUE nie zasługuje na aprobatę. Podstawowym jego mankamentem jest brak merytorycznego uzasadnienia przyjętego rozstrzygnięcia. Wyrok sprowadza się w istocie do stwierdzenia, że państwa członkowskie mogą wyłączyć pewne kategorie wierzytelności spod zasady umorzenia, o ile takie wyłączenie zostanie należycie uzasadnione. Taka konstatacja wynika jednak już z samego brzmienia art. 23 ust. 4 Dyrektywy i w związku z tym nie powinna budzić ja-

kichkolwiek wątpliwości. Trybunał z kolei powinien rozstrzygnąć, czy konkretne wyłączenia w prawie krajowym spełniają test należytego uzasadnienia. Tymczasem w orzeczeniu brak wskazówek co do tego, jakie warunki muszą być spełniane, by dane wyłączenie można było traktować jako należycie uzasadnione, a w konsekwencji powalające na wyłączenie lub ograniczenie celu Dyrektywy. Trybunał w zasadzie poprzestał na tym, że skoro państwo członkowskie formalnie wskazało uzasadnienie wyłączenia (a tak było w przypadku Portugalii), to dalsze badanie zgodności takiego wyłączenia z prawem unijnym jest już zbędne. Takie założenie jest nieprawidłowe, ponieważ Dyrektywa nie odnosi się do wymogu przedstawienia przez państwo członkowskie jakiegokolwiek uzasadnienia, lecz należytego uzasadnienia. To z kolei implikuje wniosek, że uzasadnienie powinno spełniać pewne minimalne wymogi merytoryczne, które należy wyinterpretować z treści i celu Dyrektywy. Takiej interpretacji powinien dokonać Trybunał.

Przyjęte przez TSUE stanowisko, że wierzytelności publicznoprawne (podatki i składki na zabezpieczenie społeczne) z uwagi na swoją publiczną naturę mogą podlegać wyłączeniu (uprzywilejowanie absolutne) nie wytrzymuje krytyki. Teza ta opiera się na błędnym założeniu, że umorzenie długów po zakończonym postępowaniu upadłościowym (oddłużeniowym) narusza interes fiskalny Skarbu Państwa. Konkluzja przyjęta przez Trybunał tylko pozornie wzmacnia ochronę interesu publicznego, albowiem wyłącznie należności publicznoprawnych spod umorzenia nie gwarantuje ich efektywnej windykacji. W rozważaniach nad dostępem do oddłużenia nie uwzględniono także negatywnych skutków społecznych, w tym finansowych, nadmiernego zadłużenia w kontekście naruszenia interesu publicznego (dodatkowe obciążenia fiskalne, brak wpływów do budżetu państwa).

W związku z powyższym wyrok TSUE w sprawie C-20/23 nie może być odczytywany jako źródło uniwersalnej zasady, że w każdym państwie członkowskim Unii Europejskiej wierzytelności podatkowe i wierzytelności z tytułu zabezpieczenia społecznego, z uwagi na ich publicznoprawny charakter, mogą być w procesie harmonizacji prawa zakwalifikowane jako niepodlegające umorzeniu w postępowaniu oddłużeniowym przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną.

Przypisy/Notes

¹ Dalej także jako TSUE lub Trybunał.

² Dz.U.UE.C.2024.3725.

³ Dyrektywa z 20.06.2019 r. w sprawie ram restrukturyzacji zapobiegawczej, umorzenia długów i zakazów prowadzenia działalności oraz w sprawie środków zwiększających skuteczność postępowań dotyczących restrukturyzacji, niewypłacalności i umorzenia długów, a także zmieniająca dyrektywę (UE) 2017/1132 (dyrektywy o restrukturyzacji i upadłości), dalej jako Dyrektywa.

⁴ Zgodnie z motywem 21 preambuły do Dyrektywy: „mimo iż niniejsza dyrektywa nie zawiera wiążących przepisów dotyczących nadmiernego zadłużenia konsumentów, zaleca się, aby państwa członkowskie jak najwcześniej rozpoczęły stosowanie przepisów niniejszej dyrektywy dotyczących umorzenia długów także w odniesieniu do konsumentów”. Z kolei stosownie do art. 1 ust. 4 Dyrektywy, państwa członkowskie mogą rozszerzyć zakres stosowania postępowań prowadzących do umorzenia długów na niewypłacalne osoby fizyczne niebędące przedsiębiorcami.

⁵ Na gruncie prawa polskiego pojęcie „upadłość konsumenta” jest terminem języka prawniczego i zarazem stanowi pewne uproszczenie, dlatego wymaga zastrzeżenia, że z instytucji tej mogą skorzystać także osoby niespełniające definicji konsumenta. W związku z tym bardziej adekwatne jest posługiwanie się pojęciem „postępowanie oddłużeniowe wobec osób fizycznych” z zaznaczeniem każdorazowo, czy odnosi się ono do przedsiębiorców czy innych niż przedsiębiorcy osób fizycznych (krytycznie co do terminologii – por. Mrówczyński, 2024, s. 42–43).

⁶ Analogiczne stanowisko Trybunał zajął w wyroku z 11.04.2024 r., C-687/22, Dz.U.UE.C.2024.3281.

⁷ W angielskiej wersji językowej użyto zwrotu: *such as in the case of* (...).

⁸ Poprzez najszerszy zakres rozumieć należy dążenie do „całkowitego umorzenia długów” (art. 20 ust. 1 zd. 1 Dyrektywy).

⁹ W upadłości konsumenckiej również zasadą w większości państw członkowskich Unii Europejskiej od wielu lat jest, że należności publicznoprawne podlegają umorzeniu i nie są uprzywilejowane względem należności prywatnoprawnych (Reifner i in., 2003, tabela na s. 185–186).

¹⁰ Mowa tu wyłącznie o przedsiębiorcach będących osobami fizycznymi.

¹¹ Odróżnia to system unijny od modelu amerykańskiego, który opiera się na regule *fresh start* mającej zagwarantować każdej niewypłacalnej osobie, niezależnie od przyczyn popadnięcia w stan nadmiernego zadłużenia, szybki powrót na rynek, w tym mającej dać ponownie dostęp do rynków kredytowych (Niemi-Kiesilainen, 1999, s. 476 i n.). W podejściu tym kładzie się główny nacisk na aspekt ekonomiczny i utylitarny, a nie edukacyjno-wychowawczy (Michalak-Abram, 2018, s. 18).

¹² Na temat prawa do oddłużenia w najnowszej literaturze – zob. Mrówczyński, 2024, s. 37 i n. Autor ten wskazuje, że na gruncie prawa polskiego *de lege lata* mówić można o istnieniu roszczenia o oddłużenie, skierowanego wobec państwa, które jest elementem szerszego pojęcia w postaci „publicznego prawa podmiotowego” (Mrówczyński, 2024, s. 52).

¹³ Jak np. w odniesieniu do Polski, która wprowadziła przepisy o oddłużeniu osób fizycznych będących przedsiębiorcami oraz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej jeszcze przed uchwaleniem Dyrektywy.

¹⁴ Obecnie, po implementacji Dyrektywy, oddłużenie jest regułą, jednak już wcześniej państwa członkowskie UE wprowadzały przepisy zezwalające na umorzenie długów w wyjątkowych sytuacjach. Przykładem takiego podejścia jest prawodawstwo polskie, które najpierw dopuszczało tylko w pewnych sytuacjach możliwość oddłużenia przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną (2003 r.), następnie na zasadzie przywileju wprowadziło tzw. upadłość konsumencką (2008 r.), z której skorzystać mogło wąskie grono dłużników, którzy wskutek nadzwyczajnych i niezawinionych okoliczności popadli w stan niewypłacalności. Z czasem ustawodawstwo polskie ewoluowało (nowelizacje z 2014, 2015, 2019) i obecnie oddłużenie (zarówno wobec konsumentów, jak i przedsiębiorców) nie jest już przywilejem, lecz uprawnieniem (szeroko na temat ewolucji polskiego prawa oddłużeniowego zob. Mrówczyński (2024, s. 37–61)). Procedury oddłużeniowe są kompleksowo uregulowane w ustawie z 28.02.2003 r. Prawo upadłościowe (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 794), dalej jako p.u.

¹⁵ Zob. stanowisko Mrówczyńskiego (2024, s. 52). W odniesieniu do tzw. upadłości konsumenckiej A.J. Witosz wskazuje, że żądanie oddłużenia w ramach postępowania upadłościowego jest „prawem przysługującym osobie fizycznej” (Witosz, 2020, s. 1401). Z kolei P. Wołowski podkreśla, że cel oddłużeniowy obok celu windykacyjnego jest jednym z naczelných celów polskiego postępowania upadłościowego (2016, s. 2).

¹⁶ Na gruncie prawa polskiego wskazuje się, że istotą oddłużenia osób fizycznych „nie jest uniknięcie płacenia długów, lecz podyktowane względami godności (a więc konstytucyjnej wartości podstawowej – art. 30 Konstytucji RP, wyprzedzającej konstytucyjną ochronę praw majątkowych) oddłużenie i umożliwienie przez to jednostce godnego życia, w tym także życia w warunkach pozwalających na regulowanie zobowiązań” (tak Zimmerman, 2024, komentarz do art. 2 p.u., nb. 6). W literaturze podnosi się, że „godność człowieka niezdolnego do spłaty swoich zobowiązań jest wartością wyższą niż interes ekonomiczny wierzycieli, którzy nie uzyskali zaspokojenia” (Adamus, 2020, s. 19).

¹⁷ Zob. też. stanowisko A. Hrycaj i A. Kosmał (2021, s. 41–42).

¹⁸ Szeroko na temat zasady proporcjonalności w najnowszej literaturze – zob. Olaś, 2024.

¹⁹ Mimo że art. 23 ust. 4 Dyrektywy w uzasadnieniu wyroku przytoczono *in extenso*.

²⁰ Np. w Szwecji organem pierwszej instancji w sprawach oddłużenia jest komornik; sąd rozpoznaje sprawę oddłużeniową tylko w razie wniesienia środka odwoławczego (Michalak-Abram, 2018, s. 117–120).

²¹ Polska wprowadziła formalnie Dyrektywę jeszcze nie transponowała (stan na sierpień 2024 r.), jednak większość obecnie obowiązujących przepisów zgodna jest z prawem unijnym, w tym standard unijny spełniają przepisy regulujące oddłużenie (art. 370a–370f p.u.). Warto dodać, że polski ustawodawca nie wyłączył spod umorzenia wierzytelności z tytułu podatków i danin z tytułu zabezpieczenia społecznego. Na gruncie prawa polskiego, zgodnie z art. 370f ust. 2 p.u., umorzeniu nie podlegają: 1) zobowiązania o charakterze alimentacyjnym, 2) zobowiązania wynikające z rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, zobowiązania do zapłaty kar grzywny orzeczonych przez sąd, a także do wykonania obowiązku naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, 3) zobowiązania do zapłaty nawiazki lub świadczenia pieniężnego orzeczonych przez sąd jako środek karny lub środek związany z poddaniem sprawcy próbie, 4) jak również zobowiązania do naprawienia szkody wynikającej z przestępstwa lub wykroczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem oraz 5) zobowiązania, których upadły umyślnie nie ujawnił, jeżeli wierzyciel nie brał udziału w postępowaniu upadłościowym. Analogiczne rozwiązanie przewidziano w odniesieniu do oddłużenia w ramach tzw. upadłości konsumenckiej (art. 49121 ust. 2 p.u.).

Bibliografia/References

Literatura/Literature

- Adamus, R. (2020). Judeochrześcijańska koncepcja darowania długów a „względy humanitarne” przy oddłużeniu osób fizycznych. W: P. Sobczyk, & P. Steczkowski (red.), *Człowiek – Państwo – Kościół. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Arturowi Mezglewskiemu*. Wydawnictwo Academicon.
- Hrycaj, A. (2018). Aksjologiczne podstawy umorzenia zobowiązań upadłego, będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej. W: I Gil, A. Góra-Błaszczkowska, & K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Zadłużenie i niewypłacalność dłużnika. Wybrane aspekty postępowania zabezpieczającego, egzekucyjnego, restrukturyzacyjnego i upadłościowego w polskim systemie prawnym*. Currenda.
- Hrycaj, A., & Kosmał, A. (2021). *Ewaluacja zmian w zakresie umorzenia zobowiązań osób fizycznych w ramach postępowania upadłościowego (art. 369 ust. 1a Prawa upadłościowego)*. Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- Jokubauskas, R. (2023). Discharge of debts of insolvent entrepreneurs under the Restructuring and Insolvency Directive. *Utrecht Journal of International and European Law*, 38(1). <https://doi.org/10.5334/ujiel.606>
- Kilborn, J. J. (2009). Two decades, three key question, and evolving answers in European consumer insolvency law: responsibility, discretion, and sacrifice. W: J. Niemi, I. Ramsay, & W. C. Whitford (red.), *Consumer credit, debt and bankruptcy. Comparative and international perspectives*. Bloomsbury Publishing.
- Michalak-Abram, K. (2018). *Zagadnienie europeizacji postępowania oddłużeniowego osób fizycznych*. C.H.Beck.
- Mrówczyński, M. (2024). Dostęp do oddłużenia wobec konstytucyjnej zasady równości wobec prawa. Ewolucja polskich uregulowań prawnych. *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, (2). <https://doi.org/10.14746/rpeis.2024.86.2.02>
- Niemi-Kiesilainen, J. (1999). Consumer bankruptcy in comparison: Do we cure a market failure or a social problem? *Osgoode Hall Law Journal*, (37).
- Olaś, A. (2024). *Zasada proporcjonalności w postępowaniu cywilnym*. Wolters Kluwer Polska.
- Reifner, U., Kiesilainen, J., Huls, N., & Springeneer, H. (2003). *Consumer overindebtedness and consumer law in the European Union. Final report*. Institute for Financial Services, Erasmus University Rotterdam, University of Helsinki.

Reifner, U., Niemi-Kiesilainen, J., Huls, N., & Springeneer, H. (2010). *Overindebtedness in European consumer law. Principles from 15 European states*. Books on Demand.

Świecka, B. (2009). *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny, skutki, przeciwdziałania*. Difin.

Tereszkiewicz, P. (2008). Zwolnienie z długów w prawie upadłościowym i tzw. upadłość konsumencka – rozważania teoretyczne i prawoporównawcze z perspektywy polskiego porządku prawnego. *Czasopismo Kwartalne Calego Prawa Handlowego, Upadłościowego oraz Rynku Kapitałowego*, (2).

Witosz, A. J. (2020). W: A. Hrycaj, A. Jakubecki, & A. Witosz (red.) *System Prawa Handlowego. Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*. Tom 6 (wyd. 2). C.H.Beck.

Wołowski, P. (2016). Cel oddłużeniowy jako jeden z naczelných celów postępowania upadłościowego. *Przegląd Prawa Egzekucyjnego*, (12).

Zimmerman, P. (2024). *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz* (wyd. 8). C.H.Beck.

Orzecznictwo/Judgments

Wyrok TSUE z 8.05.2024 r., C-20/23, Dz.U.U.E.C.2024.3725.

Wyrok TSUE z 11.04.2024 r., C-687/22, Dz.U.U.E.C.2024.3281.

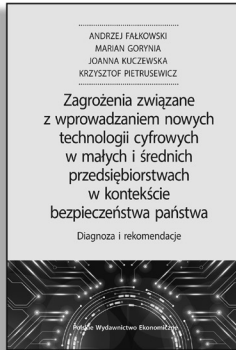
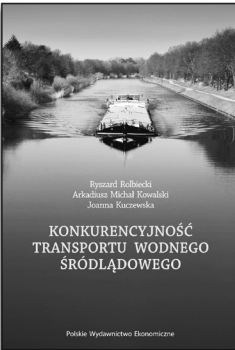
Dr Bartosz Sierakowski

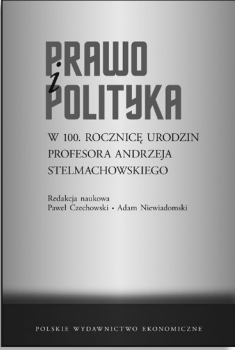
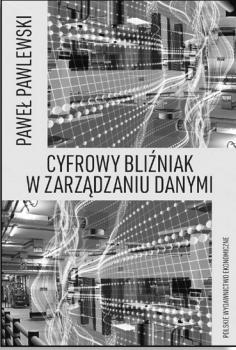
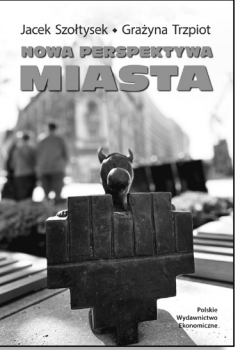
Doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie, zastępca dyrektora Instytutu Prawa Upadłościowego i Restrukturyzacyjnego oraz Badań nad Niewypłacalnością Uczelni Łazarskiego w Warszawie. Wykonuje zawód radcy prawnego.

Dr Bartosz Sierakowski

Doctor of laws, assistant professor at the Faculty of Law and Administration at Lazarski University in Warsaw, deputy director of the Institute of Bankruptcy and Restructuring Law and Insolvency Research at Lazarski University in Warsaw. He practices as an attorney-at-law.

 POLSKIE WYDAWNICTWO EKONOMICZNE

Książki do nabycia na stronie: www.pwe.com.pl

 POLSKIE WYDAWNICTWO EKONOMICZNE

ZAPOWIEDŹ

DR PARVES KHAN

**SIŁA KOBIET.
JAK WZMACNIAĆ POZYCJĘ
KOBIET W MIEJSCU PRACY**

Pomimo niezliczonych inicjatyw na rzecz różnorodności i równego traktowania w miejscu pracy utrzymuje się nierówność płci. Autorka książki odkrywa, dlaczego tak się dzieje, i wzywa do działania. Na podstawie wywiadów z 70 członkami kadry kierowniczej przedsiębiorstw, ankiet przeprowadzonych wśród 2000 pracowników oraz kompleksowych badań źródeł wtórnych dr Parves Khan ujawnia niewygodną prawdę – kobiety same, choć nieumyślnie, gotują sobie taki los. Autorka odkrywa trudno uchwytnie sposoby nieświadomej internalizacji i propagowania przez kobiety uprzedzeń związanych z płcią i, co ważniejsze, pokazuje, jak można temu zaradzić. To nie jest książka wyłącznie o płci – to raczej świadectwo zmiany, która będzie możliwa, gdy zarówno kobiety, jak i mężczyźni zjednoczą się, wspierając postęp, solidarność i tworząc grunt, na którym każdy będzie mógł rozwinąć skrzydła. Przesłanie jest jasne – wzmocnienie pozycji kobiet wymaga uznania przez nie własnej siły sprawczej przy jednoczesnym usuwaniu barier systemowych. Każdy rozdział książki zawiera ćwiczenia i zalecenia, jak wspierać środowisko, w którym potencjał nie zna granic płci.

Jeśli jesteś gotowa rzucić wyzwanie status quo, postawić na osobistą swobodę i przeprowadzić głęboką transformację w swoim miejscu pracy, *Siła kobiet* będzie dla ciebie praktycznym i odkrywczym przewodnikiem.

Ostrzeżenie o szkodliwości produktu!

Prezentowana książka stanowi lekturę wymagającą.

Przeczytasz prawdziwe historie, które mogą cię zszokować,
a ja prezentuję pomysły, które mogą ci się wydać trudne do zaakceptowania,
ale chcę, abys kontynuowała czytanie i myślenie.

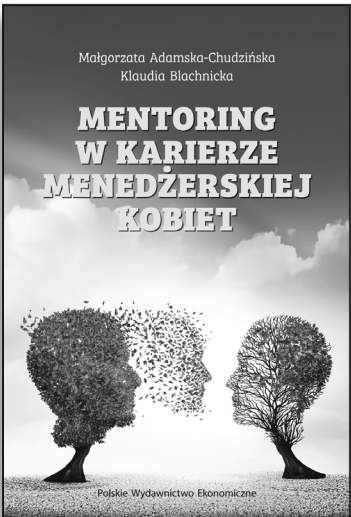
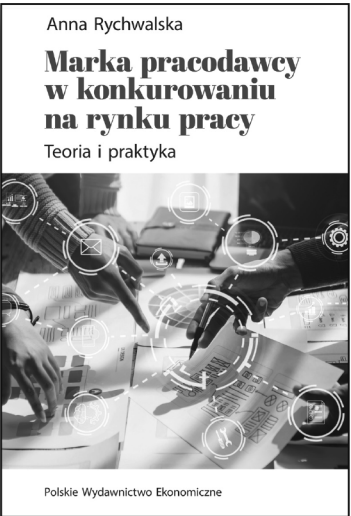
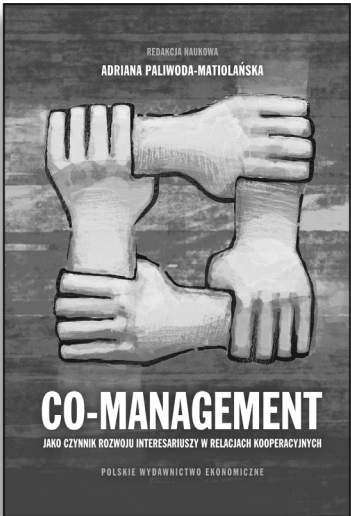
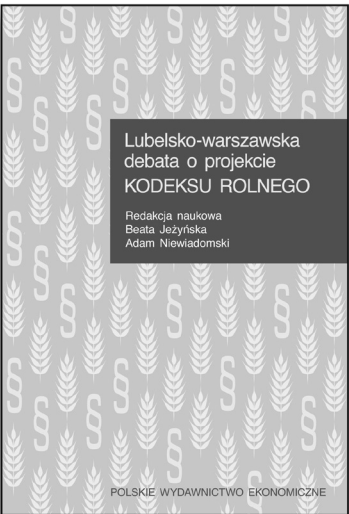
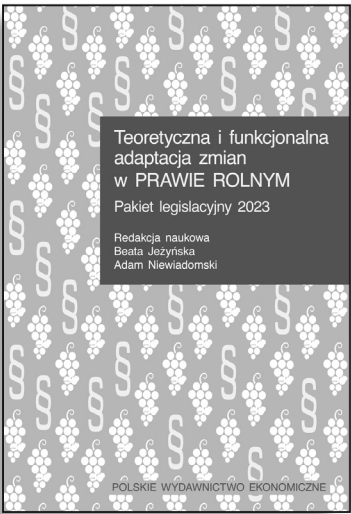
Gdy zrozumiesz opisane zachowania, być może zaczniesz zauważać je
w swoim miejscu pracy i u siebie samej!

Gdy już będziesz ich świadoma, będziesz mogła coś z nimi zrobić!

Dr Parves Khan

Więcej informacji na: www.pwe.com.pl

Zapraszamy do zakupu książek

Więcej informacji na: www.pwe.com.pl